

گذری بر مفاهیم و نمادهای ادبیات پایداری در ادبیات کودک و نوجوان

الهام زینالی^۱

کارشناسی ارشد ادبیات مقاومت دانشگاه محقق اردبیلی

ezeinali1370@gmail.com

دکتر ابراهیم رنجبر^۲

دانشیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه تبریز

ranjbar_i@yahoo.com

چکیده

در این پژوهش از بین ۵۰ مجموعه داستان دفاع مقدس در دوره زمانی ۱۳۷۸-۱۳۸۹ برای گروه های سنی (الف، ب، ج، د و ه) ۹ مجموعه داستان کودک برای گروه های سنی (الف، ب و ج) بررسی گردید. بررسی نشان داد که وجوه اشتراک کلیه داستان های مطالعه شده، در مفاهیم و مضامینی است که از فرهنگ دفاع مقدس در آنها وارد شده است که محور اصلی همه ی این آثار بر پایه ی آنها می باشد. واژگان وارد شده از فرهنگ دفاع مقدس و همچنین نمادپردازی از دیگر وجوه اشتراک داستان های مطالعه شده بود. از بررسی آثار داستانی مورد مطالعه می توان به وجود تفاوت هایی در بین این آثار دست یافت به طوری که در برخی از آثار زبانی محاوره ای و در برخی نیز زبانی صریح و مستقیم در القای مفاهیم جنگ بکار برده شده است.

واژگان کلیدی: مفاهیم، نمادها، ادبیات کودک و نوجوان، دفاع مقدس

Pass on the concepts and symbols of stability literature in Teenager's and Children's literature

Ebrahim Ranjbar, Associate Professor of Persian Language and Literature, Tabriz University

Elham Zeinali, MSc Student stability literature of Mohaghegh Ardebili University

Abstract:

In this research, from 50 story collection of holy defense in the period 1378-1389 and for groups ages (A,B,G,D,H), 9 child story collection investigated for groups ages (A,B,G). The study showed that the similarities of all studied stories are in concepts and Subjects that have been entered from culture of holy defense that The main axis of all these works are based on them. Entered Words from the war culture and also the symbolism are from other similarities of studied stories. Differences between these works can be obtained by investigating of studied stories whereas in some works, conversation language and also in other some straight language has been used in express war means

Keywords: Concepts. symbols. literature of child and teenager. holy defense

1ezeinali1370@gmail.com)

2ranjbar_i@yahoo.com

۱- مقدمه

پایداری در لغت به معنای ایستادگی، استواری، مقاومت است (عمید، ۱۳۷۶: ۴۳۴). تاریخ ادبیات دفاع مقدس از نخستین روزهای جنگ آغاز می‌شود و همچنان ادامه دارد، چرا که هنوز حادثه‌های آن روزگار در امروز جاری است و یادها و آثار آن را در ذهن و ضمیر و درون و بیرون نسلی که از متن حادثه به امروز رسیده است می‌توان یافت (سنگری، ۱۳۸۹: ۱۶-۱۱).

کودکان دنیای خاص و پیچیده‌ای دارند که جزء افراد متخصص و معدود کمتر کسی می‌تواند آن‌ها را بشناسد حتی بسیاری از کسانی که به ویژگی‌های روان‌شناختی رشد آگاهی دارند و می‌دانند که هر بچه‌ای در سن خاص خودش چگونه فکر می‌کند، عملاً نمی‌توانند از دانسته‌های خود در برخورد با بچه‌ها استفاده کنند زیرا شناختن بچه‌ها و ویژگی‌های آن یک مقوله است و به رسمیت شناختن آن‌ها با ویژگی‌های خاص‌شان، مقوله‌ای دیگر با ادبیات کودک نباید سهل‌انگارانه و با بی‌اعتنایی مواجه شد زیرا «بخشی از ادبیات است که برای کودکان از سن پیش‌دبستانی تا پایان دوره نوجوانی مناسب تشخیص داده شده است. تمام آثاری که در تمام حوزه‌های دانش بشری برای کودکان نوشته می‌شوند و در آن‌ها خلاقیت هست، ادبیات کودک به حساب می‌آیند. بچه‌ها محدودیت‌هایی در زبان، آگاهی، درک، زوایه دید، توانایی‌های جسمی و فکری و... دارند، هم آن‌ها به پای ما نمی‌رسند و هم شناخت و پذیرش این محدودیت‌ها برای ما مشکل باشد. بنابراین ادبیات کودک مجموعه نوشته‌ها، سروده‌ها و گفتاری است که از طرف بزرگسالان جامعه برای استفاده خردسالان فراهم شده است. آنچه ادبیات کودکان را از ادبیات بزرگسالان متمایز می‌سازد تفاوتی است که بین نیازها و امکانات کودکان و بزرگسالان وجود دارد. نویسندگان در حوزه ادبیات کودک بزرگانی هستند که به خوبی سن و سال خود را فراموش می‌کنند و برای کودکان به زبان خود آن‌ها شعر، داستان و گزارش می‌نویسند در واقع ادبیات کودکان و نوجوانان یکی از دانش‌ها و تخصص‌هایی است که امکان ارتباط بهتر با کودکان را فراهم می‌سازد (رحماندوست، ۱۳۷۳: ۷-۱۱).

بنابراین ادبیات کودک را باید وسیع گرفت زیرا «ادبیات کودک، وقتی به راستی معنی خود را دارد که با عالم کودکان و همچنین با خصوصیت ذهنی آنها و همین‌طور با خواسته‌های مراحل مختلف رشد ذهنی آنها مناسب باشد. چه بسا آثاری که هنرمند و نویسنده آن را برای کودکان آفریده است به دلیل برخوردار نبودن از ویژگی‌های لازم مورد توجه کودکان قرار نگرفته است و واکنش خوبی از جانب آنها نداشته است و همین‌طور کم نیست آثاری که برای کودکان پدید نیامده است اما به سبب مختصاتی که دارد مورد استقبال کودکان قرار گرفته است.

یکی از حوادثی که بر ادبیات کودک و نوجوان تاثیر زیادی گذاشت، دفاع مقدس است. هر انقلاب و تحول اجتماعی در همه ساخت‌ها و ساخت‌ها و مناسبات تاثیر می‌گذارد و جامعه را به نگاه نو، اندیشه‌ها و منش‌های تازه می‌کشانند. رخدادهای بزرگ فقط شئون فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی را تغییر نمی‌دهند که در قلمرو هنر و ذوق نیز دگرگونی می‌آفرینند. در نتیجه هنر و ادبیاتی سزاوار با خویش خلق می‌کنند که معمولاً با نام کلی همان تحول شناخته و شناسانده می‌شود. انقلاب اسلامی، ادبیات انقلاب اسلامی را رقم زد همان‌گونه که انقلاب مشروطه، ادبیات مشروطه را و دفاع مقدس، ادبیات دفاع مقدس را به وجود آورد (سنگری، ۱۳۸۹: ۱۱).

کتاب‌های داستان کودک و نوجوان معمولاً در پنج گروه سنی دسته‌بندی می‌شوند گروه سنی «الف» قبل از دبستان، گروه سنی «ب» اول، دوم و سوم دبستان، گروه سنی «ج» چهارم و پنجم دبستان، گروه سنی «د» دوره‌ی راهنمایی و گروه سنی «ه» دوره-ی دبیرستان است.

۱-۲- اهمیت و ضرورت پژوهش

رویداد جنگ و ادبیات دفاع مقدس همراه و همزادند و سخن از هر یک ما را به دیگری رهنمون می‌سازد. همچنان که نمی‌توان از واقعیت هشت ساله‌ی جنگ (دفاع مقدس) به عنوان قطعه‌ای از تاریخ این سرزمین چشم پوشی کرد، نمی‌توان «حادثه‌ی ادبی» آن را نیز نادیده گرفت. دفاع مقدس، ادبیات ویژه خویش را همراه داشته است. چشم بستن به روی این واقعیت نه ممکن است نه منطقی.

ضرورت پرداختن به ادبیات دفاع مقدس از این جهت نیز مهم و اساسی است که پاسخ به نسل پرسشگر امروز به خصوص کودکان و نوجوانان که جنگ را نزیسته‌اند اما با نسل درگیر جنگ زندگی می‌کنند و یا در عطش فهمیدن و شناختن هویت دیروز خویش هستند، مطالعه ادبیات دفاع مقدس را اجتناب‌ناپذیر می‌کند. نسل امروز از ادبیات دیروز می‌پرسد و مگر می‌شود پرسش‌ها را بی‌پاسخ گذاشت. با شروع جنگ تحمیلی، در فاصله‌ای اندک، داستان‌نویسی دفاع مقدس نیز آغاز شد و هدف ادبیات کودک و نوجوان در پرداختن به مفاهیم جنگ و دفاع مقدس ترویج دادن مفاهیم جنگ در میان کودکان و نوجوانان که زنان و مردان فردا هستند بوده است. موضوعات گوناگونی چون شهید و شهادت، حماسه آفرینی رزمندگان، مهاجرت‌ها، ویرانی و آوارگی و... از جمله مضامینی است که در داستان‌های دوران دفاع مقدس وارد شده است (سنگری، ۱۳۸۹: ۱۵-۱۲).

هدف از این پژوهش بررسی تاثیر مفاهیم جنگ و جایگاه فرهنگ دفاع مقدس در ادبیات کودک می‌باشد با این فرضیه که نویسندگان آثار داستانی کشور ما، چه اندازه در وارد کردن مفاهیم نمادهایی از فرهنگ دفاع مقدس در ادبیات کودک موفق بوده‌اند؟

روش تحقیق توصیفی-تحلیلی است که از بین ۵۰ مجموعه داستان کودک و نوجوان که بین سال‌های ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۹ با موضوع دفاع مقدس و درون مایه‌ی ادبیات پایداری نوشته شدند، از بین آنها ۹ مجموعه داستان «معلم صمیمی»، «آرپی‌چی‌زن‌های ناشی»، «پدر صلح»، «همه‌ی دیوارهای شهر»، «خورشید زخمی»، «نامه‌ای به پدر»، «پرنده‌های غمگین»، «سنگر چوبی»، «من یک قاصدکم» به دلیل تاثیر فرهنگ دفاع مقدس در کودکان قابل ملاحظه است از آن جایی که مجموعه آثار داستانی که برای گروه‌های سنی «الف»، «ب» و «ج» نوشته شده برای کودکان بین سنین ۲ تا ۱۱ سال مناسب تشخیص داده شده است. نویسندگان ادبیات کودک در حوزه فرهنگ دفاع مقدس از نمادها و مفاهیم و شخصیت‌های مجازی در آثار داستانی خود استفاده کرده‌اند و چنین به نظر می‌رسد که استفاده از شخصیت‌های مجازی و سخن گفتن از زبان آن‌ها برای گروه سنی مورد مطالعه قرار گرفته‌در این پژوهش مناسب باشد.

این پژوهش بازنمایی تاثیر دفاع مقدس بر روی ادبیات کودک به ترتیب سال چاپ کتاب‌ها است و سعی شده داستان‌هایی را که برای گروه سنی «الف»، «ب» و «ج» نوشته شده است مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد.

۱-۳- پیشینه‌ی تحقیق

به دلیل اهمیت موضوع، پژوهش‌های چندی در زمینه‌ی بررسی گزاره‌های ادب‌پایداری در ادبیات کودک نوشته شده است که به برخی از مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌کنیم:

ناد علی حدادی طالقانکی (۱۳۸۸) در پایانامه‌ی خود تحت عنوان «بررسی نمودها و جلوه‌های دفاع مقدس در ادبیات کودک و نوجوان» سعی کرده است در این تحقیق اشارات و جلوه‌ها و کاستی‌های ادبیات کودک و نوجوان در کتاب‌های دوره‌های ابتدایی، راهنمایی، متوسطه و پیش‌دانشگاهی را بررسی کند.

فاطمه هدایتی (۱۳۹۰) در پایانامه‌ی خود تحت عنوان «بررسی بن‌مایه‌های پایداری در ادبیات داستانی کودک و نوجوان دفاع مقدس» با بررسی و مطالعه ۱۰۰ آثار داستانی کودک و نوجوان دفاع مقدس، تصویری همه‌جانبه از این شاخه از ادبیات کودک و نوجوان را فرا روی خوانندگان محترم گشوده است. نتایج حاصل از این تحقیق نشان می‌دهد که در زمینه ادبیات کودک و نوجوان دفاع مقدس تحقیق مستقلی تاکنون صورت نگرفته و شناسایی و بررسی این شاخه از ادبیات علاوه بر شناخت لایه‌های پنهان ادبیات کودک، تأثیر آن را بر رشد و بالندگی ادبیات ایران نشان می‌دهد. همچنین تأثیر ادبیات را بر شناساندن ارزش‌ها به نسل نو می‌نماید.

غیرتین و ابراهیمی‌هزبر (۱۳۹۳) کتاب‌های «آنها چه گناهی داشتند»، «آی ابراهیم»، «اسماعیل اسماعیل» «پوتین‌های گشاد»، «خواب‌هایم پر از کبوتر و بادبادک است»، «عروج»، «فرشته‌ها می‌آیند» و «مهاجر کوچک» را بررسی کرده‌اند. پژوهشگران به این نتیجه رسیده‌اند که تصاویر این کتاب‌ها که در مورد دفاع، مبارزان و شهادت است، دارای مفهوم امید، زندگی و پویایی هستند. همچنین اضافه کرده‌اند که مخاطب در این تصویرها به اهمیت موضوع دفاع از کشور و تهاجم دشمن پی می‌برد. پیام استبداد و حاکمیت خشونت را می‌شنود و امید به زندگی و پایداری در برابر تهاجم دشمن را می‌بیند.

با وجود این آثار، اشعار و داستان‌های کودکانه از دید تأثیر دفاع مقدس کمتر مورد بررسی قرار گرفته است و در این مقاله سعی خواهیم کرد به بررسی تأثیر دفاع مقدس بر روی ادبیات کودکان دوره دفاع مقدس و همچنین به تعیین چگونگی تأثیر موقعیت‌های اجتماعی بر زبان و هنر و تأثیر نویسندگان در آماده کردن ذهن کودکان برای پذیرش واقعیت‌های اجتماعی و تعیین موقعیت آنها در ساختن آینده کشور بپردازیم؛ و الگویی مناسب با استعداد و درک و فهم کودک ارائه دهیم همچنین در این مقاله به بررسی وجوه اشتراکات و تفاوت‌ها و واژگان و نمادهای وارد شده از فرهنگ دفاع مقدس پرداخته شده است.

۲- بحث و بررسی:

۲-۱- معلم صمیمی

این داستان برای گروه سنی «ب» نوشته‌ی خلیل چرچی است و در سال ۱۳۸۳ توسط انتشارات عروج نور به چاپ رسیده است. در داستان کودکانه‌ی «معلم صمیمی» نویسنده از طریق الگو قرار دادن یک شخصیت برجسته به ترویج مفاهیم جنگ از جمله فداکاری، ترجیح دادن میهن بر خود و شهادت و شهادت‌طلبی پرداخته است و توانسته گروه هدف را با خصوصیات اخلاقی، باطنی و ظاهری رزمندگان دوران جنگ آشنا سازد از مضامین و مفاهیم وارد شده در این اثر داستانی عبارتند از:

۲-۱-۱- ایثار و ایثارگری

«آقای تقی بهمنی فقط معلم نبود، سعی می‌کرد کمبودها و مشکلات مردم را هم به هر شکل حل کند او از اینکه کودکان روستای منور تپه مدرسه‌ی مناسبی نداشتند همیشه در رنج و ناراحتی بود» (چرچی، ۱۳۸۳: ۴).

۲-۱-۲- شهادت و شهادت طلبی

«اهالی روستای منور تپه یک روز باخبر شدند که آقا معلم رفته، هیچ‌کس نمی‌دانست کجاست. تا اینکه یک روز خبر شهادت او را آوردند» (چرچی، ۱۳۸۳: ۹-۷).

از گزاره‌های فرهنگ دفاع مقدس در این داستان شهادت است که نویسنده دفتر خاطرات شهید تقی بهمنی را ورق زده و سعی داشته از جان گذشتگی‌های او را برای گروه هدف در قالب یک شخصیت واقعی که در جبهه‌های جنگ حضور داشته بیان کند. اگر شهیدان را در ابعاد مختلف بررسی و تحلیل کنیم خواهیم فهمید که این دلیرمردان از نوجوانی در بصیرت کامل مسیر زندگی خود را تبیین کرده بودند و علاوه بر جبهه و دفاع مقدس، توانایی‌های جهادی دیگری هم از خود ایفا می‌نموده‌اند. یک شخصیت فداکار در همه جا می‌تواند یک دفاع مقدس از خود به وجود آورد که نویسنده‌ی داستان در جای جای نوشته‌ی خود آن‌ها را به شکل ساده و در حد فهم کودک متذکر شده است.

۲-۲- آرپی‌جی‌زن‌های ناشی

این داستان برای گروه سنی «الف»، «ب» و «ج» نوشته‌ی گروه نویسندگان (مرتضی بختیاری و همکاران) است و در سال ۱۳۸۳ توسط انتشارات سخن گستر به چاپ رسیده است.

نویسنده در این داستان اعتماد به نفس رزمندگان را با زبانی کودکانه و سلیس بیان کرده است و در قالب استفاده از شخصیت‌های واقعی که جنگ را بهانه کرده بودند تا به آن هدف واحدشان که ادامه دادن راه امام حسین و یاران او بوده است برسند را برای کودک در جای جای داستان بیان داشته است از مضامین و مفاهیمی که نویسنده در اثر داستانی خود به کار گرفته است عبارتند از:

۲-۲-۱- شجاعت

«اگر چه علی نشانه‌گیری خوبی نداشت، اما آنقدر شجاعت داشت تا فاصله سی متری به تانک نزدیک شود. در این فاصله هر کسی می‌تواند به هدف بزند!» (گروه نویسندگان، ۱۳۸۳: ۱).

در این داستان یکی از مفاهیم فرهنگ دفاع مقدس شجاعت است. در جنگ دلاوری‌های رزمندگان به اندازه‌ای بود که هیچ‌کس یارای مقابله با آن‌ها را نداشت و نویسنده این مفاهیم را در جای جای داستانش در قالب آرپی‌جی‌زنی که با وجود اینکه در آغاز تیر او به هدف اثابت نکرد اما با شجاعتی که در وجود او بود و با عزم راسخ توانست تانک‌های دشمن را در معبر منفجر سازد بیان کرده است.

۲-۳-۲- پدر صلح

این داستان برای گروه سنی «ب» و «ج» نوشته‌ی مازیار تهرانی است و در سال ۱۳۸۳ توسط انتشارات ادب و دانش به چاپ رسیده است.

نویسنده شجاعت‌ها و فداکاری‌های رزمندگان را که تا آخرین نفس در برابر دشمنان مقاومت کردند تا مردم سرزمین‌شان در آرامش زندگی کنند را در قالب نمادی بیان داشته و به جای اشاره‌ی مستقیم به موضوعی، آن را غیرمستقیم اما با زبانی ساده و متناسب با مقتضای سنی کودک بیان کرده است. استفاده از این نماد در اثر داستانی نویسنده در قالب نقاشی کودکی ارائه شده است که در طول دوران زندگی خود در سنین مختلف با رویدادهای تلخ جنگ رو به رو شده و به آرامش رسیدن مردم کشورش را در گرو به شهادت رسیدن پدرش و رزمندگان دیگر می‌یابد و از اینکه بعد از پایان یافتن جنگ کودکان و مردم را در آرامش می‌بیند خوشحال می‌شود. از مفاهیم و مضامین وارد شده از فرهنگ دفاع مقدس در این داستان عبارتند از:

۲-۳-۱- جان‌بازی و جان‌فشانی

«دوازده ساله بودم یک خاکریز کشیدم این طرف کاغذ و یک خاکریز کشیدم آن طرف کاغذ، این طرف کاغذ بابا را کشیدم با پای مصنوعی، با پوتین سربازی و با کتاب» (تهرانی، ۱۳۸۳: ۹).

۲-۳-۲- میهن پرستی و همت برای وحدت و یکپارچگی

«سال بعد یک آسمان کشیدم پر از ستاره، و مادرم را کشیدم که دست‌هایش را به آسمان بلند کرده بود کنار مادرم، یک نامه از پدر بود، یک نقاشی، پدرم نقاشی را برای من کشیده بود» (تهرانی، ۱۳۸۳: ۱۱).

یکی از مفاهیم فرهنگ دفاع مقدس در این داستان صلح پس از جنگ است. نویسنده در جای جای داستان این مفاهیم را متذکر شده است. بعد از پایان هر مخاصمه یکی از طرفین به حق یا ناحق پیروز خواهد شد و طرف دیگر در مقابل او شکست خواهد خورد و طرفی که پیروزی را به دست آورده مسلماً جشن پیروزی به پا خواهد کرد. اگر روزی برسد که جنایت‌کاران دم از جنگ و خونریزی زنند مردم در رفاه و آسایش زندگی و از نعمت‌های الهی بهره‌مند می‌شوند. امنیت و آسایش یکی از نعمت‌های بزرگ الهی است و مردم همیشه در دعا‌هایشان این نعمت الهی را شکرگزار هستند از خداوند متعال خواستاریم که روزی باشد همه ملت‌ها در امنیت و آسایش زندگی کنند و چشم هیچ‌کس از جنگ و خونریزی گریان نباشد.

۲-۴- همه‌ی دیوارهای شهر

این داستان برای گروه سنی «الف» و «ب» نوشته‌ی طیبه دل‌قندی است و در سال ۱۳۸۳ توسط انتشارات گنگره‌ی بزرگداشت سرداران شهید به چاپ رسیده است.

نویسنده با استفاده از شخصیت مجازی (نقاشی) سعی داشته تا مفاهیم جنگ را برای گروه هدف در حد فهم او انتقال دهد و کودکان به خاطر قدرت تخیل والایی که دارند به راحتی می‌توانند در رویاهای کودکانه‌ی خود جنگیدن و مقاومت خود را با دشمنان در قالب نقاشی و یا بازی‌های کودکانه تصور کنند و راه و روش رزمندگان را در ذهن خود الگوسازی کنند تا مانع هجوم

دوباره‌ی دشمن به سرزمین‌شان شوند. از مضامین و مفاهیم و نمادهای وارد شده از فرهنگ دفاع مقدس در این اثر داستانی عبارتند از:

۲-۴-۱- ایستادگی در برابر ظلم و ستم بیگانگان

«سینا در نقاشی خود با خودش می‌گوید: «این طوری نمی‌شود! باید چند رزمنده مثل دوستان پدر نقاشی کنم که با تانک‌های دشمن بجنگد» (دلقندی، ۱۳۸۳: ۳).

۲-۴-۲- نویسنده از واژه سنگر نیز به عنوان نماد در معنای پناهگاه سود جسته است.

«سینا در نقاشی‌اش به دوستان حسین نگاه می‌کند آن‌ها تند تند کیسه‌های خالی را پر از شن و خاک می‌کنند. سینا می‌گوید: خسته نباشید! دارید چکار می‌کنید؟ آن‌ها خاک‌آلود می‌گویند «سنگر می‌سازیم آقا سینا!» سینا به تندی برای آن‌ها چند کیسه‌ی دیگر نقاشی می‌کند تا سنگر بزرگتری بسازند» (دلقندی، ۱۳۸۳: ۷).

یکی از گزاره‌های فرهنگ دفاع مقدس در این داستان صلح پس از جنگ است. این داستان پایان هر جنگ را با صلح تطبیق می‌دهد و درست هم آن است که نویسنده گفته استهر جنگ پایانی دارد و بعد از آن آغاز صلح است ولی این صلح به چه قیمتی به دست آمده است و چه هزینه‌های مالی و جانی که صرف نشده باید ارزش این سختی‌ها و فداکاری‌ها را بدانیم و به آن‌ها ارزش دهیم. اگر حسین و امثال او نارنجک به کمر بسته و زیر تانک نمی‌رفتند هرگز این صلح به بار نمی‌نشست. اگر پدر شهیدم با توپ و تانک به دشمن حمله نمی‌کرد هرگز طعم شیرین صلح را احساس نمی‌کردیم ما صلح را مدیون خون شهیدان می‌دانیم و باید ارمغان شهیدان را قدر بدانیم.

۲-۵- خورشید زخمی

این داستان برای گروه سنی «ب» و «ج» نوشته‌ی لیلا برزگر است و در سال ۱۳۸۴ توسط انتشارات کنگره‌ی سرداران و چهارده هزار شهید استان فارس به چاپ رسیده است.

نویسنده تشویش و نگرانی‌هایی را که بر دل‌های مردم در هنگام بمباران شدن شهرشان حاکم می‌شد و آرامش‌شان بر هم می‌خورد را با زبانی کودکانه بیان کرده است و در لابلای نوشته‌ی خود از نمادهایی چون آژیر قرمز که نماد وضعیت خطر و ناامنی و آژیر سفید که نماد آرامش بعد از خطر می‌باشد بهره گرفته است. خورشید زخمی نیز نماد ازدیاد شهدا است که نویسنده آن را با قدرت فوق‌العاده و تسلط کامل بر متن داستان توانسته در اثر داستانی خود به کار بگیرد. شخصیت اصلی داستان که کودک می‌باشد خون شهدا را در زمین و آسمان و حتی رنگ خون آن‌ها را در خورشید نیز می‌بیند و در هر جایی که نگاه می‌کند خون شهدا را پخش شده تصور می‌کند از نمادهایی که در این اثر داستانی قابل مشاهده است عبارتند از:

۲-۵-۱- آژیر قرمز نماد وضعیت خطر

«صدای آژیر قرمز از بلندگوی مدرسه بلند می‌شود. گنجشک‌ها می‌پزند همه می‌دویم به طرف پناهگاه، پشت کاج‌های مدرسه. پایین پله‌ها آب باران جمع شده، از روی آب می‌پریم و ته پناهگاه دور خانم معلم خودمان جمع می‌شویم» (برزگر، ۱۳۸۴: ۴).

۲-۵-۲- آژیر سفید نماد آرامش و امنیت بعد از خطر

«خانم معلم بلند می‌شود آژیر سفید شد برویم سر کلاس» (برزگر، ۱۳۸۴: ۶).

یکی از معضلات جنگ تحمیلی بمباران شهرها و خصوصا مناطق زندگی بود که خلبانان رژیم بعثی مناطق مسکونی را مورد هدف قرار می‌دادند و منظور دشمن از این کار فقط ایجاد نارضایتی در میان مردم بود و وقتی مناطق مسکونی بمباران می‌شد باعث آوارگی و سرگردانی بچه‌ها و خانواده‌ها می‌شد خلاصه بمباران خیلی به مال و جان مردم در اکثر شهرها آسیب جدی و غیر قابل جبران وارد می‌کرد ولی چون مردم از دین و میهن خود دفاع می‌کردند و جنگ بر ملت و دولت ایران تحمیل شده بود لذا مردم تمام مصیبت‌ها را تحمل می‌کردند تا در برابر دشمن کم نیاورند و وحدت ملت را نمی‌گذاشتند با ضرر مالی و جانی خدشه‌دار شود به همین خاطر تا عقب نشینی دشمن ملت ایستادگی کردند و دشمن در نهایت از ملت و رزمندگان دفاع مقدس شکست خورده و سرفکنده شدند.

۲-۶- نامه‌ای به پدر

این داستان برای گروه سنی «ج» نوشته‌ی جمال الدین اکرمی است و در سال ۱۳۸۵ توسط انتشارات شاهد به چاپ رسیده است.

در داستان «نامه‌ای به پدر» نویسنده خواسته تا لحظه‌های دردناکی را که کودک منتظر بازگشت پدرش از جنگ می‌باشد اما بعد از سالها حتی روی زیبای پدر خود را هم نمی‌بیند و او را مفقودالثر می‌نامند را به تصویر بکشد اما در کنار آن نوعی امید و پویایی را در دل مخاطب خود روشن می‌سازد که شهیدان حتی اگر سنگ قبری برای آن‌ها وجود نداشته باشد همواره زنده‌اند و در نزد خدا از روزی بهره‌مند می‌باشند. نویسنده توانسته این مفاهیم را در قالب استفاده از واژه‌ی بادبادک به عنوان نماد ارائه دهد تا مخاطب بتواند برقراری ارتباط کودکانه را با پدر، برادر و حتی بستگان خود که در راه عشق به میهن به شهادت رسیدند را برای خود مجسم سازد. این نماد با قدرت فوق‌العاده و تسلط کامل نویسنده طوری به کار گرفته شده که کودک به راحتی می‌تواند با متن داستان ارتباط برقرار کرده و با تخیل و قدرت تصور والایی که در کودکانه وجود دارد باعث می‌شود خود را به جای فرزندان شهید قرار دهند و لحظه‌های دوری آن‌ها را از پدر و خانواده‌شان در ذهن خود تصور کنند. از مضامین و نمادهای وارد شده در این اثر داستانی عبارتند از:

۲-۶-۱- بادبادک نماد ارتباط با شهیدان

«بریا دوست ریحانه به چشم‌های ریحانه نگاه کرد. انگشت‌اش را جلو آورد تا قطره اشکی را که گوشه‌ی چشم ریحانه برق می‌زد، پاک کند ریحانه بادبادکش را در دست گرفت و رو به باد ایستاد. باد می‌داند پدرم الان کجاست» (اکرمی، ۱۳۸۵: ۲۴).

۲-۶-۲- ایثار و ایثارگری

«مردم روستای دارتوت هر وقت ریحانه و مادرش را آن طرف پرچین سرگرم کار می‌دیدند، لابد توی دل‌شان می‌گفتند: طفلک ریحانه، طفلک ننه ماندگار. آن قدر کار ریخته روی سرشان که نگو. کاش برزو توی بمباران کشته نمی‌شد» (اکرمی، ۱۳۸۵: ۴). یکی از مفاهیم فرهنگ دفاع مقدس در این داستان واژه‌ی مفقودالایثار است. نویسنده سعی می‌کند تا دوران دفاع مقدس و مقاومت‌های رزمندگان را در جنگ تحمیلی حق علیه باطل در رویاهای کودکان به تصویر بکشد و با نشان دادن خرابی‌های دوران جنگ و ماندن پدران و مادران در زیر آوارها و بی‌سرپرست شدن بچه‌ها، یاد و خاطره‌ی دفاع مقدس را در ذهن کودکان زنده سازد. امروزه کودکان بهتر از ما جنگ و دفاع مقدس را حس می‌کنند و به محض اینکه داستان شروع می‌شود آن را در رویاهای کودکانه‌ی خود کاملاً درک و احساس و مقاومت در جنگ را تحسین برانگیز می‌دانند و موقع رفتن با پدر و مادر خود بر سر مزار شهدا بعضی از سرقیرها را که به نام گمنام می‌بینند سوال می‌کنند که چرا این سرقیرها نامی ندارند و در جواب قبول می‌کنند آن‌هایی که بی‌نام هستند در مناطق جنگی توسط دشمنان متجاوز شهید و در زیر هزاران خروار خاک و آب‌های اروند و نیزارهای مجنون مفقودالایثار شده‌اند.

۲-۷-۱- پرنده‌های غمگین

این داستان برای گروه سنی «ب» و «ج» نوشته‌ی محمود جوانبخت است و در سال ۱۳۸۷ توسط انتشارات هزاره‌ی ققنوس به چاپ رسیده است.

در داستان کودکانه‌ی «پرنده‌های غمگین» نویسنده از واژه‌ی قفس که نماد اسارت رزمندگان در جنگ با دشمن می‌باشد بهره گرفته است و سعی داشته تا اسارت را که یکی از مفاهیم اساسی در دوران دفاع مقدس می‌باشد را برای کودک با زبانی سلیس و روان به تصویر بکشد تا کودکان از این طریق یکی از بنیادی‌ترین مفاهیم را برای خود الگوسازی کنند. در این داستان نویسنده از نمادهایی بهره گرفته است.

۲-۷-۱- قفس نماد اسارت و زندان

«زهرا دو ماه بود که از پدرش هیچ خبری نداشت هنگامی که از زندان‌های عراق نامه‌ای به دست زهرا و مادرش رسید از آن روز پرنده‌گان نیز در داخل قفس آواز نمی‌خواندند زهرا نگاهش به قاب عکس پدر گره خورد و پدر را دید که پشت میله‌های زندان ایستاده است و او را تماشا می‌کند در آن لحظه زهرا قفس را از روی زمین بلند کرد و کنار پنجره گذاشت در آن را باز کرد و هر دو پرنده را آزاد کرد» (جوانبخت، ۱۳۸۷: ۹).

در این داستان یکی از مفاهیم فرهنگ دفاع مقدس واژه‌ی اسارت است. اسارت واژه‌ای مهم و موثر است ما از اسارت صحبت می‌کنیم اسارتی که نه تنها در طول دوران جنگ بلکه مدت‌ها پس از آن نیز وجود داشت ولی رزمندگان تسلیم دشمن نشدند و در همه جا از رهبر دفاع نمودند و جنگ را تحمیل متجاوزان بر ملت ایران دانستند و دفاع خود را یک دفاع مقدس نامیدند پس این اسارت گوارای وجود رزمندگان دفاع مقدس بود به خاطر اینکه راه آن‌ها راه امامان ما بود که به زیر بار ظلم نرفته بودند و از حقیقت دفاع کرده بودند.

۲-۸-۱- سنگر چوبی

این داستان برای گروه سنی «ب» نوشته‌ی جعفر ابراهیمی است و در سال ۱۳۸۸ توسط انتشارات صریر به چاپ رسیده است. در داستان «سنگر چوبی» نویسنده کودک‌کان را در دنیای بی‌رحمی بعضی‌ها وارد می‌سازد تا آن‌ها بتوانند با افکار کودکانه خود و با قدرت تخیلی که دارند رنج و مصیبت‌های کودک‌کان دوران جنگ و درگیری‌های آنان را با دوران و زمان خود که رفاه و آسایش امروزشان را مدیون جان‌فشانی‌های آنان هستند را در ذهن خود ترسیم کنند و بتوانند جایگاه مقاومت آن‌ها را در یابند. «آژیر قرمز» نماد خطر، اضطراب و پریشانی است که نویسنده آن را وارد اثر داستانی خود کرده است به گونه‌ای که فضای پریشان‌حالی کودک‌کان دوران جنگ را در قسمت‌های مختلف داستان ارائه کرده و با قدرت فوق‌العاده‌ی خود آژیر سفید را نماد آرامش و راحتی پس از اعلام خطر قرار داده است از جمله نمادهایی که نویسنده از آن‌ها در اثر داستانی خود بهره گرفته عبارتند از:

۲-۸-۱- قفس نماد اسارات و زندان

«زهر شب که می‌شد، جوجه را توی قوطی خالی کفشی می‌گذاشت جایی که توی قوطی بود، برای جوجه بس بود، با این همه قوطی برای او مثل قفس بود» (ابراهیمی، ۱۳۸۸: ۳).

۲-۸-۲- سنگر نماد پناهگاه

«در یکی از همان روزها، زهرا خانم تصمیم گرفت برای جوجه سیاه، سنگر خوبی بسازد، سنگر چوبی بسازد، جعبه‌ای را توی حیاط کنار دیوار گذاشت، جعبه را پشت و رو گذاشت، دری برای آن ساخت، جوجه را توی آن انداخت» (ابراهیمی، ۱۳۸۸: ۸).

یکی از گزاره‌های مهم فرهنگ دفاع مقدس بی‌رحمی و سنگ دلی بعضی‌ها است که نویسنده سعی دارد آن را در افکار خواننده روشن سازد. صدام شخصیتی مستبد و ظالم بود که حتی گاهی به خود عراقی‌ها هم رحم نمی‌کرد. بی‌رحمی‌های رژیم بعثی به قدری روشن و آشکار شده بود که حتی نویسنده نیز تنفر کودک‌کان را از اعمال زشت رژیم بعثی بیان داشته است و در مدارس در مراسم صبح‌گاهی بعد از قرائت قرآن و دعا برای رزمندگان، فریاد مرگ بر صدام طنین‌انداز می‌شد چرا که کودک‌کان هم از این شخصیت ظالم به تنگ آمده بودند.

۲-۹- من یک قاصدکم

این داستان برای گروه سنی «ب» و «ج» نوشته‌ی صغری عبدی است و در سال ۱۳۸۸ توسط انتشارات فخر الاسلام به چاپ رسیده است.

در این داستان نویسنده از واژه‌ی قاصدک به عنوان نماد استفاده کرده است و قاصدک در واقع نماد ارتباط و خبر رسانی میان رزمندگان و خانواده‌های آن‌ها در آن سوی جبهه‌ها می‌باشد. نویسنده در قالب استفاده از واژه‌ی قاصدک در اثر داستانی خود توانسته با زبانی محاوره‌ای و در حد فهم کودک مفاهیم جنگ را ارائه دهد. نویسنده در حین استفاده کردن از نمادهایی چون قاصدک، گل لاله و قرمز رنگ بودن آن، شعر «هر که دارد هوس کرب و بلا بسم الله» و «یاد امام و شهدا دل رو می‌بره کرب و بلا» از مضامین و مفاهیمی چون: ایثار و ایثارگری، شهادت و شهادت‌طلبی و ایستادگی در برابر ظلم و ستم بیگانگان نیز در اثر داستانی خود بهره گرفته و با استفاده از شخصیت‌های مجازی (لاله، قاصدک، درخت) و سخن گفتن از زبان آن‌ها سعی در القا سازی فرهنگ دفاع مقدس به گروه هدف را دارد.

۲-۹-۱- قاصدک نماد ارتباط رزمندگان با خانواده‌هایشان

«توی خاک‌های جبهه نگران از همه سر و صداها و ناله‌ها به این‌ور و اون‌ور می‌پریدم، تا این‌که یک دستی منو گرفت و با یک انگشت آروم، آروم موهامو نوازش کرد و گفت: قاصدک من یه نامه به دخترم دارم می‌تونم اونو به دخترم بدی؟» (عبدی، ۱۳۸۸: ۵).

۲-۹-۲- گل لاله و قرمز رنگ بودن آن نماد شهید

«قاصدک به گل‌های لاله گفت: اگه بخواین من قصه‌تونو می‌شنوم و برای همه تعریف می‌کنم. آن‌ها گفتند باشه. اسم ما گل لاله است. نشونه‌ی یه شهیدیم، در ادامه می‌خوانیم که آن‌ها از قاصدک قصه‌ها می‌خواهند تا به تمام بچه‌ها بگوید «هر جا گل لاله‌ای دیدند به یاد امام حسین به اون آب بدن و نکنه گل لاله‌ای رو زیر پا له کنن چون ممکنه اون گل به یاد شهید سبز شده باشه» (عبدی، ۱۳۸۸: ۹-۸).

۲-۹-۳- سوختن درخت نماد بالای خان‌مان سوز و ویرانگی حاصل از جنگ

«قاصدک روی تنه‌ی درخت سوخته نشست و گفت: چه بلایی سرت اومده؟ با صدایی گرفته گفت اینجا فرشته‌های زیادی بودند تا اینکه دشمن حمله کرد همه دوستان شهید شدن و من روز به روز خشک‌تر می‌شدم» (عبدی، ۱۳۸۸: ۱۱-۱۰). از مضامین استفاده شده در این داستان عبارتند از:

۲-۹-۴- ایستادگی در برابر ظلم و ستم بیگانگان:

«دخترم سلام! منو ببخش که نمی‌تونم، زود به زود بهت سر بزوم. آخه اینجا خیلی کار دارم، می‌دونم که آدمای بد اومدن و می‌خوان خونمونو به زور بگیرن، منم با دوستای دیگم باید اینجا باشیم تا نزاریم اونا شهرمونو خراب کنن» (عبدی، ۱۳۸۸: ۵).

۲-۹-۵- شهادت و شهادت‌طلبی

«رزمنده وقتی حرف‌هایش را به قاصدک گفت بعد آن را فوت کرد و قاصدک رفت توی آسمون. هنوز بالا نرفته بود که صدای الله اکبر همه جا را پر کرد» (عبدی، ۱۳۸۸: ۵).

یکی از گزاره‌ها و مفاهیم فرهنگ دفاع مقدس در این داستان دلدادگی به وطن (تقدس خاک میهن) است. دفاع از میهن که ریشه‌ی شکل‌گیری آن و مقاومت در برابر دشمن به گذشته‌های بسیار دور می‌رسد اما ما شاهد نمود و شکل‌گیری این واژه در نوشته‌های نویسندگان دفاع مقدس نیز هستیم. نویسنده با بیان این مفاهیم سعی دارد تا آن‌ها را در ذهن کودک الگوسازی کند تا ارزش دفاع از میهن و حتی نائل شدن رزمندگان به شهادت در راه دفاع از کشور را در حد فهم مخاطب القا کند. به عبارت دیگر سعی دارد که با توجه به گزاره‌ها و مفاهیم جنگ، در واقع نوعی بازآفرینی از آن مفاهیم که رزمندگان به خاطر میهن‌شان و رضا و خشنودی خدا تمام سختی‌ها و حتی گرسنگی‌ها و تشنگی‌های این راه را تحمل کردند و لحظه‌ای تردید و غفلت به خود راه ندادند را به تصویر بکشد.

با توجه به بررسی‌های انجام شده از ۹ مجموعه‌ی داستان در دهه‌ی ۸۰ می‌توان چنین استنباط کرد که: وجوه اشتراک مجموعه داستان‌های مطالعه شده در مفاهیم و مضامینی است که از فرهنگ دفاع مقدس در آن‌ها وارد شده که از جمله‌ی آن‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: شهادت و شهادت‌طلبی، ایثار و ایثارگری، ایستادگی در برابر ظلم و ستم بیگانگان، میهن‌پرستی و همت برای وحدت و یکپارچگی، جان‌بازی و جان‌فشانی، اسارت، بمباران، صلح بعد از جنگ، شجاعت، بی‌رحمی و سنگدلی بعضی‌ها، مفقودالانتر که محور اصلی همه‌ی این آثار بر پایه‌ی مفاهیم فوق می‌باشد. نویسندگان ادبیات کودک و نوجوان واژگانی مفید و موثر از فرهنگ دفاع مقدساز جمله: موشک، آرپی‌جی، صدام، پوتین، تفنک، تانک و... را وارد آثار داستانی خود کرده‌اند و در بهره‌گیری از این واژگان کاملاً به مقتضای سنی گروه هدف ترجیحاً کودک توجه داشته‌اند. نمادپردازی یکی از شگردهای مهم در ادبیات می‌باشد که نویسنده سعی می‌کند تا مفاهیم انتزاعی و دور از ذهن را در قالب نمادهایی بیان سازد. این نمادپردازی در تمامی آثار مطالعه شده مشهود است که از جمله‌ی آن‌ها: گل لاله نماد شهید، آژیور قرمز نماد وضعیت خطر، آژیور سفید نماد آرامش پس از خطر، قفس نماد اسارت و زندان، سنگر نماد پناهگاه برای دور ماندن از بمباران و خطرات دشمن، قاصدک نماد ارتباط رزمندگان با خانواده- هایشان در آن سوی جبهه‌ها و... بوده است.

از بررسی آثار داستانی مورد مطالعه می‌توان به وجود تفاوت‌هایی در بین این آثار دست یافت به طوری که در برخی از آثار زبانی محاوره‌ای و در برخی نیز زبانی صریح و مستقیم در القای مفاهیم جنگ بهره گرفته شده است. هم‌چنین در برخی از آثار از شخصیت‌های مجازی و سخن گفتن از زبان آن‌ها و در برخی دیگر نیز از شخصیت‌های واقعی در القای فرهنگ دفاع مقدس و مفاهیم آن برای فهم بیشتر کودک استفاده شده است که این تفاوت باعث ایجاد الگوسازی و قهرمان‌پروری در برخی آثار شده است. نویسندگان در پرداختن به آثار داستانی کودک در حوزه فرهنگ دفاع مقدس بهتر است که از شخصیت‌های مجازی در القای مفاهیم جنگ استفاده کنند زیرا کودکان در این سن به دلیل وجود حس کنجکاوی در آن‌ها و به خاطر اینکه در این سن تفکرات منطقی و انتزاعی پایه‌ریزی نشده است سخن گفتن از زبان شخصیت‌های مجازی می‌تواند در القای مفاهیم جنگ موثرتر واقع شود ولی در پرداختن به آثار داستانی برای گروه سنی دوره (نوجوانان) بهتر است که نویسندگان در ترویج مفاهیم جنگ از

قهرمان‌پروری، الگوسازی، نمادگرایی و برجسته‌سازی یکی از شخصیت‌های مهم بهره‌گیرند به‌خاطر اینکه در این دوره‌های سنی نسبت به سنین کودکی تفکرات منطقی و انتزاعی و سوالاتی از قبیل «من کیستم» در ذهن نوجوانان شکل می‌گیرد.

۳- استنباط و نتیجه‌گیری

در بررسی و تحلیل‌های استنباط شده از ۹ مجموعه داستان نتایجی خوب و مثمر ثمر به دست می‌آید در هر یک از مجموعه داستان‌ها واژگانی مفید از فرهنگ دفاع مقدس (پوتین، اسلحه، تانک، آرپی‌جی، تانک) و یا در رابطه با آن وارد ادبیات داستانی کودک شده و به‌نظر می‌آید نویسندگان دفاع مقدس با فرهنگ دفاع مقدس، گزاره‌ها، واژه‌ها، شخصیت‌ها و نمادهای دفاع مقدس آشنایی کامل داشته و از نام‌های عملیات‌ها و از اسامی مقدس ائمه اطهار و آیات اسلامی و کلام‌های دلنشین و برجسته در جای جای داستان بهره‌گرفته‌اند و تلاش قابل‌تقدیر به عمل آورده‌اند و هم‌چنین آشنایی آن‌ها با افکار کودکان خود، با فرهنگ ایرانی-اسلامی و میهن‌دوستی و سعی در دنبال کردن راه امام حسین و یاران وفادار او را در قسمت‌های مختلف داستان متذکر شده‌اند. نویسندگان و شاهدان دفاع مقدس با خصوصیات رفتاری، روان‌شناختی و ادراکی گروه هدف آشنایی کامل داشته‌اند و توانسته‌اند با این آشنایی مفاهیم دفاع مقدس را در ذهن کودک به آرامی وارد سازند که طبق فرمایش پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله وسلم): *مَثَلُ الَّذِي يَتَعَلَّمُ فِي صِغَرِهِ كَالنَّفْسِ فِي الْحَجَرِ «مَثَلُ أَنْ كَسَّ كَسَّ فِي كَوْدِكِي بِه فِرَاكِيْرِي مَطَالِبِ پِرَادَزِد، هِمَانِد حِكَاكِي بِر سَنِك اسْت»* می‌باشد. گزاره‌های وارد شده از فرهنگ دفاع مقدس در این مجموعه‌های داستانی عبارت از:

(۱) ایثار و ایثارگری (۲) شهادت و شهادت طلبی (۳) جانبازی و جانفشانی در حفظ حب الوطن من الایمان، در حقیقت حفظ آرمان-های دین، انقلاب، میهن پرستی و همت برای وحدت و یکپارچگی (۴) دلدادگی به مرام، آزادگی، حرمت به رهبر و تسلیم در برابر رهنمودهای آن، دلدادگی و دل بستگی به راهنمایان دینی، دل بستگی به اهل بیت (ع) و احترام به ایران و ایرانی بودن (۵) زنده نگه داشتن آب و خاک کشور (۶) وطن و وطن پرستی و در نهایت ایستادگی در برابر ظلم و ستم بیگانگان و هرگز زیر بار آن نرفتن بوده است. هم‌چنین از میان این گزاره‌ها ایثار، شهادت، جانبازی، ایستادگی، ادامه دادن خط مشی امامان و معصومین با نرفتن به زیر یوغ ذلت و ظلم محوری‌ترین موضوعات نویسندگان ارجمند دفاع مقدس بوده است. نویسندگان سعی کرده‌اند این مفاهیم را به خوبی در ذهن کودک الگوسازی کنند. این کودکان در آینده از این الگوها برای جامعه الگو سازی کرده و با این تفکرات خوب، جامعه‌ای آزاد، مردم سالار، دارای امنیت اجتماعی و دینی برپا نموده و جامعه را از پلیدی‌ها دور کرده و یک حقوق انسانی به جامعه ارائه خواهند داد که مورد توجه جوامع جهانی واقع گردد. بنابراین با این رفتارها و منش‌های انسانی و پسندیده می‌توان آینده‌ی خوبی را برای جهان و جهانیان ترسیم نمود تا آن‌ها بتوانند از این روش بشر دوستانه الگوسازی کرده و این فرهنگ میهن‌دوستی و خودباوری را در جای جای جهان گسترش دهند.

بنابراین به نظر می‌رسد نویسندگان دفاع مقدس در آثار داستانی خود که برای کودکان ۲ تا ۱۱ ساله می‌پروراند به نکاتی چند توجه کنند:

(۱) توجه به ارزش‌ها و مفاهیم خلق شده در دفاع مقدس و سعی در حفظ و تقویت آن‌ها.

(۲) توجه به روحیه و علائق گروه هدف.

(۳) الگوسازی ارزش‌ها و چهره‌های شاخص دفاع مقدس در گروه هدف.

- ۴) زدودن الگوهای غربی و سعی در نهادینه کردن الگوهای دفاع مقدس.
- ۵) توجه به فرهنگ ایرانی-اسلامی.
- ۶) تبیین و تحلیل علت و ضرورت دفاع مقدس با توجه به ویژگی‌های گروه هدف.
- ۷) تحلیل شیوه‌های مختلف دفاعی در دوره‌های زمانی مختلف با تکیه بیشتر بر زمان حاضر و سعی در پیاده و نهادینه کردن دفاع نرم.

منابع:

- ۱) ابراهیمی، جعفر (۱۳۸۸)؛ سنگر چوبی، تهران: صریح.
- ۲) اکرمی، جمال‌الدین (۱۳۸۵)؛ نامه‌ای به پدر، تهران: شاهد.
- ۳) برزگر، لیلا (۱۳۸۴)؛ خورشید زخمی، شیراز: کنگره‌ی سرداران و چهارده هزار شهید استان فارس.
- ۴) تهرانی، مازیار (۱۳۸۳)؛ پدر صلح، تهران: ادب و دانش.
- ۵) جوانبخت، محمود (۱۳۸۷)؛ پرنده‌های غمگین، تهران: هزاره‌ی ققنوس.
- ۶) چرچی، خلیل (۱۳۸۳)؛ معلم صمیمی، تهران: عروج نور.
- ۷) حدادی طاقانکی، نادعلی (۱۳۸۸)؛ بررسی جلوه‌های دفاع مقدس در ادبیات کودک و نوجوان (پایان‌نامه‌ی کارشناسی‌ارشد رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی)، دانشگاه شهرکرد.
- ۸) دلقندی، طیبه (۱۳۸۳)؛ همه‌ی دیوارهای شهر، مشهد: گنگره‌ی بزرگداشت سرداران شهید.
- ۹) رحماندوست، مصطفی (۱۳۷۳)؛ ادبیات کودکان و نوجوانان، تهران: شرکت چاپ و نشر ایران.
- ۱۰) سنگری، محمدرضا (۱۳۸۹)؛ ادبیات دفاع مقدس، تهران: بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس.
- ۱۱) عمید، حسن (۱۳۷۶)؛ فرهنگ فارسی عمید، تهران: امیر کبیر.
- ۱۲) عبدی، صغری (۱۳۸۸)؛ من یک قاصدکم، اراک: فخرالاسلام.
- ۱۳) غیرتیان، پریسا و معصومه ابراهیمی‌هژیر (۱۳۹۳)؛ «تصویر در ادبیات پایداری (دفاع مقدس) کودک و نوجوان»، کتاب ماه (کودک و نوجوان)، س ۱۷، ش ۸، (پیاپی: ۲۰۰)، خرداد، ص ۹۷-۹۳.
- ۱۴) بختیاری، مرتضی و همکاران (۱۳۸۳)؛ آرپی‌جی‌زن‌های ناشی، مشهد: کنگره‌ی سرداران شهید و بیست و سه هزار شهید استان خراسان؛ سخن گستر.
- ۱۵) هدایتی، فاطمه (۱۳۹۰)؛ «بررسی بن‌مایه‌های پایداری در ادبیات داستانی کودک و نوجوان دفاع مقدس» (پایان‌نامه‌ی کارشناسی‌ارشد زبان و ادبیات فارسی)، دانشگاه شهید باهنر کرمان.